

TRADICIJA I SUVREMENOST

ODGAJATI I OBRAZOVATI

Dr. enes Karić

Jedna znamenita parabola koju bilježe drevne knjige govori da su se na nekoj debati u prisustvu samog halife sporili filozofi i ulema oko toga šta će pretegnuti u ljudskom biću, priroda ili obrazovanje, loza ili odgoj, krv u venama ili znoj u školskim klupama.

Filozofi su tvrdili da će u čovjekovu biću pretegnuti obrazovanje nad prirodom. Tokom cijele rasprave oni su ostali pri stavu da obrazovanje pripitomljava ljudsku put i narav, i vrhuni nad pukom ljudskom prirodom.

Ulema je, opet, sa svoje strane tvrdila da u čovjeku, nakon obrazovanja ipak preteže strast, put i priroda, napose u vremenima zla, rata, nereda i smutnje. Priroda je uvijek, a tada pogotovu, moćnija od pukog obrazovanja, naprosto jer je priroda ono unutarnje, ono nepromjenljivo, "ono otuda", ono što je u krvi!

Ulema je, k tome, tvrdila da je obrazovanje jedna, a odgoj sasvim druga stvar. Samo dobar odgoj, uz temeljito obrazovanje, može biti dobra ustava koja stišava provale puke prirode.

Halifa je ove dvije skupine pomno saslušao i potom zatražio da parnične strane iznesu dokaze.

Naredne noći filozofi su, da bi pokazali kako je obrazovanje važnije od prirode, donijeli jednu

mačku koju su prethodno naučili, to jest dresirati, da, služeći se prednjim nogama, dijeli šoljice čaja na sijelima. I, doista, mačka je sudionicima ove debate razdijelila njihov omiljeni napitak! Činilo se da je ulema u ovoj debati bila sasvim poražena.

No, premda je to zadivilo ulemu, njihova je strana tražila od halife da se vide i naredne noći, i da mačka opet pokaže to čemu su je filozofi naučili.

I baš kad je mačka dijelila šoljice čaja, ulema je iz džepova svojih džubeta pred mačku pustila nekoliko miševa.

Mačka je u istom trenu bacila šoljicu čaja i pojurila u lov za mišima.

II

Premda čovjek nije isto što i mačka, ovaj drevni primjer iz teorije odgoja i obrazovanja dalekosežno govori o glavnim pitanjima koja se navode na početku, ali i na kraju svakog obrazovnog i svakog odgojnog postupka.

Da li porodicom, školom i procesima učenja samo poučavati, obrazovati čovjeka, ili ga istovremeno i odgajati, razbuđivati ono plemenito u njegovoj naravi.

Ne samo da je svaka svjetska religija i svaka svjetska kultura postavljala ovo pitanje, same

religije i same kulture jesu istovremeno i odgovori na to pitanje.

U vremenima globalizacije u kojima živimo to je pitanje u samoj osi života mnogih društava, napose onih nastalih na ideologijama prosvjetiteljstva. Jer, XIX i XX stoljeće donijeli su sa sobom po prvi put u povijesti pojavu u kojoj znanje i obrazovanje nisu više stvar samo ulemanske, svećeničke, kastinske, plemićke, ili vladarske elite.

Školovanje i obrazovanje je, barem tokom potonja dva stoljeća, posvuda postalo dostupno svima. I u tome ne bi bilo nikakva zla da obrazovanje nije bilo ispražnjeno od odgoja, da nije učinjeno **masovnim**, to jest, znanje je novovjekovnim klišeima obrazovanja prenošeno učenicima, studentima, ljudima na način mase, zapravo tako da se na njih ne samo gledalo kao na masu, nego su bili i učinjeni **masom!** Zbog toga što je masa po sebi fizikalni pojam, u masi ne samo da se ne vidi nikoji lik, u njoj se gubi svaki lik, svaka pojedinačna osobnost. Zbog toga su mnogolike ideologije XIX i XX stoljeća i na Zapadu i na Istoku, pogotovu one koje su došle na vlast, imale u svojim političkim programima “obrazovanje narodnih masa”.

Od “obrazovanja narodnih masa” do njihove dresure preostao je samo mali korak. Totalitarni režimi, ondje gdje su uspjeli doći na vlast, taj su korak, kao što je poznato, poduzeli.

Ali, ne samo da su u ovakvom masovnom obrazovanju primatelji, recipijenti znanja reducirani na masu, i samo je **znanje učinjeno masom**, prenošeno je kao masa izoliranih, odjelitih činjenica nekoje discipline. Fizika za sebe, hemija za sebe, biologija za sebe... nauke su se tako, tokom XIX i XX stoljeća autonomizirale i atomizirale. Tretiranje znanja kao mase činjenica koja se, s jedne strane, medijem masovnog obrazo-

vanja prenosi milionima đačke, učeničke i studentske publike i, s druge, distribuira unutar zasebnih i međuse izoliranih disciplina, koje su se vremenom sasvim otuđile jedna od druge, dovelo je do strašne posljedice: sve to više na svijet se iz modernog obrazovanja danas ne gleda kao na cjelinu. Nauke su svijet izdijelile, poput zvijeri kad se ustreme na lešinu raznoseći svaka svoj prigrabljeni komad.

Ovako ustanovljeni koncepti masovnog obrazovanja tokom dva protekla stoljeća sve to više zanemarivali su odgoj učenika, odgoj pojedinca. Školovanje je prestalo biti odgajanje. Posljedice ne samo da su bile kobne, već i neizbježne.

Ovome ne treba mnogo dokaza. Plinske komore holokausta stvorili su vrhunski obrazovani, ali neodgojeni, akademici. Etnička čišćenja posljedica su projekata mišljenja vrhunski obrazovanih, ali neodgojenih, profesora. O ovome se danas isuviše mnogo piše, kao i o ekološkoj katastrofi planetarnih razmeda. Drevne civi-

lizacije zakorjenile su se oko rijeka i morskih zatona. Savremeno obrazovanje i armija na njemu obrazovanog, ali neodgojenog ljudstva, zatrovali su te rijeke i zatone. Niko uman ne može poreći činjenicu da savremeno obrazovanje iz koga je izlučena komponenta odgoja dresiralo armije naučnika koji ne samo da se ne stide pred prirodom, već ni ne pomišljaju na mogućnost da se, recimo fizika ili hemija, moraju pozabaviti činjenicom naučnikova stida pred prirodom, njenom gracioznošću i djevičanskom netaknutošću!

To, među ostalim, govori da su masovni obrazovni sistemi, lišavajući obrazovanje odgajanja, doveli do drsko neodgovornog znanja.

Čovjek znan a neodgovoran nalik je onoj dresiranoj mački s početka ovog eseja. Tako obrazovan čovjek, tako obrazovano čovječanstvo, zapravo takvo obrazovanje, uvijek će uzmaći, uvijek će biti poraženo pred provalom puke prirode.

Ali, postavši oboružana neodgovornim obrazovanjem, sada je razularenost puke ljudske prirode daleko opasnija negoli je slučaj s provalom te prirode kod neobrazovanog "divljaka".

Dosta je na ovom mjestu, a u kontekstu netom spomenute konstatacije, prisjetiti se metafore o čovjeku kao stanovniku od prirode zgotovljenog zdanja, pećine. Ta je metafora omiljena religiji, filozofiji, povijesti, umjetnosti... Kao što je pužu **prirođena** kućica koju nosi na sebi, tako i čovjek pećinu nije zaboravio, nosi je u dubinama svoje naravi, ili barem nosi daleko sjećanje na nju.

Premda nam religije zbore da je kontrapunkt pećini uvijek bio hram (u islamu je jedan takav hram poznat kao Kaba), kao simbol vjere i mjere, reda i simetrije, kao simbol odgoja i, napokon, kao granica dokle se smije kročiti, ipak je pećina ostala duboko porinuta u dubine

čovjekova pradavnog sjećanja. Pećina, vatra, dim, lov, pljačka... svemu tome čovjek se tokom povijesti ciklički vraća i od pljačkaškog zova teško se othrvava.

Novovjekovno obrazovanje iz koga je izgnan odgoj, dovelo je do apsurdne pojave: ratovi "ljudstva spilje" tek su bezazlena šala u usporedbi sa ratovima civiliziranog ljudstva, oboružanog znanjima stečenim obrazovanjem kao dresurom.

Ratovi koji su izbili tokom nama najbližih stoljeća, unatoč činjenici da čovječanstvo nije bilo nikada obrazovanije kao tokom XIX i XX stoljeća, pokazuju da baš ovakvim obrazovanjem obrazovano ljudstvo nije imalo snage othrvati se ne samo davnom zovu pećine, vatre i pljačke, zovu lova i grabeži, nego je, štaviše, ljudstvo sada u tome zovu opasnije jer je u zlu efikasnije. Najmanje nekoliko desetina velikih svjetskih gradova spaljeno je rukama obrazovanog, ali ne i odgojenog čovječanstva ratovima u XX stoljeću i na Zapadu i na Istoku. Kao da je bila želja cijeloga obrazovanog, ali ne i odgojenog čovječanstva pretvaranje cijelog svijeta u pećinu, sa velikim prizorom vatre, plama i dima... Dželaluddin Rumi govorio je da obrazovanu, ali neodgojenu, čovjeku um služi baš kakono i lopovu svijeća u vrijeme dok krade!

III

Ima već barem desetak godina kako učestalo slušamo vijesti koje kazuju da je neki učenik ili da su neki učenici, upravo u svojoj školi, automatskim strojnicama pobili, ili izranjavali pola razreda svojih vršnjaka i vršnjakinja.

Ove se vijesti i ove se pojave danas naširoko analiziraju.

Ali, ono što promiče mnogima koji nastoje proniknuti u ovo zlo, ako već ne i stati mu u

kraj, jeste da su ovakve vijesti tek vijesti o posljedicama, ne o uzrocima.

Uzroci su daleko dublji i na Zapadu i na Istoku, i stari gotovo dva i više stoljeća. Masovno obrazovanje i savremena škola dočekuje učenike sa sređenim kabinetima, efikasnim obrazovnim programima i udžbenicima.

Ali, udžbenici moderne fizike ne sadrže ni spomena o stidu. Knjige moderne hemije ne sadrže ni riječi o sramu. Udžbenici moderne biologije ne sadrže ni aluzije o skromnosti...

Redom bismo mogli dopisivati imena današnjih nauka. I uvijek izreći kategorički sud da njihovi udžbenici ne sadrže ni spomena bilo koje odgojne ili čudoredne konstante, a kamoli da su koncipirani po tim konstantama. Štaviše, ruglu su izvrgnuti oni glasovi danas u svijetu koji insistiraju na uvođenju čudorednih sadržaja u udžbenike.

Kao da je, recimo, čovjek samo po umnosti čovjek, a ne i po stidu!

To pokazuje da ovi udžbenici prirodu, pa i ljudsku prirodu, čitaju kao mašinu ne očitavajući na njezinim mnogobrojnim stranicama višu svrhu koja postoji iza razina svijeta koje zahvaćamo razumom. Ali, nisu samo iz udžbenika fizike, hemije, biologije... prognani stid, sram, grižnja savjesti... Iz tih udžbenika prognane su i teme kao što su gracioznost, divota, ljepota, beskraj... svijeta i prirode. Zadivljujućoj naravi vode savremeno obrazovanje prestalo je čuditi se. Već poodavno vodu uče samo kao industrijski resurs!

To pokazuje da ovi udžbenici obrazuju, ali ne odgajaju. A odgoj podrazumijeva, prije svega drugog, priznanje više svrhe i višeg razloga učenja, znanja i podučavanja. Odgoj je zatemeljen na kulturi, kultura na vjeri, a vjera na Krajnjoj Svrsi, Bogu.

Znati zakone hidraulike, znati napraviti vodovod - stvar je obrazovanja, čistiti se, pak, vodom - stvar je odgoja, kulture.

Znati formulu sapuna i napraviti sapun stvar je nauke, upotrijebiti, pak, sapun kad je potrebno, stvar je odgoja.

Zarobiti protivnika u ratu stvar je vojne vještine i znanja, poštediti mu život i čuvati mu dostojanstvo stvar je odgoja.

Savremeni sistemi morat će se kad-tad podsjetiti na klasične rasprave o čovjekovoj duši i odgoju, morat će se vratiti drevnim učiteljima čovječanstva koji su odredili područje obrazovanja i područje odgoja. Kao što je obrazovanje vježbanje mentalnih moći, tako je i odgoj prosvjećivanje nutarnje savjesti, prosvjećivanje samoga srca. Stoga su obrazovanje i odgoj dvije ravnopravne strane čovjekova duhovnog uspravljanja, baš kao što i ptica ravnomojerno leti s oba svoja krila.

A u današnjem obrazovanju te su strane uveliko neravnopravne.

Obrazovanje bez odgoja teži da se pretvori u rušilačku snagu nad Prirodom i nad ljudskim društvom. Odgoj bez obrazovanja, premda dovodi do moralnog uspravljanja, vremenom jenjava i preobražava se u utjehu kao jedino pribježište. Pri ponovnoj uspostavi ravnomerja između onoga "kako znati" i toga "kako valja i kako je dobro činiti" potrebno je imati na pameti da obrazovanje kao ni odgajanje nisu procesi koje čovjek jednom zasvagda stekne, kao što stekne stalne nakon mliječnih zuba. Obrazovanje i odgajanje jesu dugotrajni i zanačljivi procesi kojima se uvijek treba vraćati i nad njima bdjeti.

Baš kao što i ptica, da bi se održala u zraku, neprestance uzmahuje s oba svoja krila. **m**